

– акцентування уваги на обов'язковому врахуванні віку, рівня розвитку та психологічних особливостей неповнолітніх при здійсненні процесуальних дій за їх участю, де окрім вирішення власних завдань кримінального провадження (ст. 2 КПК України), воно спрямовано також на «прийняття законного, обґрунтованого та ефективного рішення щодо дитини, яка потрапила у конфлікт із законом, пов'язаного з її перевихованням та дальшою соціальною підтримкою» [5].

Враховуючи наведені вище позиції науковців, а також вимоги міжнародних правових актів, можна стверджувати, що наведені кроки забезпечать:

– у найближчій перспективі: трансформацію кримінального провадження щодо неповнолітніх у систему кримінальної юстиції щодо неповнолітніх;

– у подальшій перспективі: перетворення кримінальної юстиції щодо неповнолітніх на ювенальну юстицію.

При цьому ще раз відзначимо, що, незважаючи на те, йдеться про кримінальне провадження чи про кримінальну юстицію щодо неповнолітніх, або про ювенальну юстицію, головне – це акцентування уваги на неповнолітньому, якнайкращому забезпеченні його прав, свобод та інтересів, здійсненні на нього виховного впливу з метою перевиховання та подальшою його соціальною підтримкою (ресоціалізацією).

Вважаємо, що коли ця ідея-концепція стане рушійною силою діяльності слідчого, прокурора, слідчого судді, суду та всіх інших осіб, що беруть участь кримінальному провадженні щодо неповнолітніх, то, мабуть, саме з цього моменту ми можемо констатувати факт існування в Україні ювенальної юстиції.

Список бібліографічних посилань: 1. Буруковська Н. В. Становлення ювенальної юстиції в світлі нового Кримінального процесуального кодексу України. *Вісник Вищої кваліфікаційної комісії суддів України*. 2013. № 1. С. 24–26. 2. Голубов А. Є. Процесуальне становище в кримінальному судочинстві України неповнолітнього, який скоїв злочин або суспільно небезпечне діяння: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2005. 20 с. 3. Карпенко М. І. Концепція кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні. *Юридична наука*. 2013. № 6. С. 60–68. 4. Орловська Н. А. Концептуальні питання кримінальної політики України щодо дітей у конфлікті із законом // Матеріали II Інтернет-конференції Івано-Франківського обласного осередку Всеукраїнської громадської організації «Асоціація кримінального права». Івано-Франківськ, 2014. 6 с. URL: <http://law-dep.pu.if.ua/conference2014/articles/orlovska.pdf> (дата звернення: 04.10.2017). 5. Про Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні: указ Президента України від 24 трав. 2011 р. № 597/2011. *Офіційний вісник України*. 2011. № 41. Ст. 1663. 6. Романюк В. В. Кримінальне судочинство щодо неповнолітніх. Харків: Друк. «Мадрид», 2016. 252 с.

Одержано 07.10.2017

УДК 343.13(477)

Анна Василівна РОСЬ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального процесу

та організації досудового слідства факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7021-3672>

ТИМЧАСОВИЙ ДОСТУП ДО РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ: ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

Не зважаючи на те, що тимчасовий доступ до речей і документів як захід забезпечення кримінального провадження (п. 5 ч. 2 ст. 131 КПК України) є новелою для вітчизняного законодавства, він є чи не найбільш застосовуваним в практичній діяльності правоохоронних органів. Так, за результатами узагальнення судової практики серед клопотань, які розглядаються слідчими суддями під час досудового розслідування, близько 70 % від загальної їх кількості становлять саме клопотання про застосування тимчасового

доступу до речей і документів. До того ж кожного року цей відсоток збільшується. Це обумовлюється тим, що речі та документи мають важливе доказове значення у кримінальному провадженні, а отже отримання до них доступу є необхідним як з метою встановлення обставин вчиненого кримінального правопорушення, так і винних у його вчиненні осіб [1, с. 32].

Відповідно до ч. 1 ст. 159 КПК тимчасовий доступ до речей і документів полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та вилучити їх (здійснити їх виїмку).

Виходячи з буквального тлумачення цієї норми, надати тимчасовий доступ до речей і документів може лише особа, у володінні якої вони знаходяться. Проте, слушно зауважують С. С. Чернявський, В. О. Фінагеев, володіння не завжди передбачає одночасне користування (наприклад, ситуації, коли особа користується певним майном за згодою власника). У зв'язку із цим, задля виключення будь-яких спекуляцій з цього приводу, погоджуємося із пропозицією зазначених авторів сформулювати аналізовану норму КПК України таким чином: «у володінні, користуванні чи у віданні якої знаходяться такі речі і документи» [2, с. 184].

Також слід звернути увагу на той момент, що КПК України не встановлює строку для слідчого судді (суду) розгляду клопотання про тимчасовий доступ до речей та документів.

Г. І. Глобенко пропонує у даному випадку посилатись на положення ч. 1 ст. 114 КПК України, які стосуються розумного строку [1, с. 32].

Доцільно, на наш погляд погодитися з авторами, котрі виокремлюють два порядки розгляду слідчим суддею, судом клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів. Перший з них полягає в тому, що після отримання клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів слідчий суддя, суд здійснює судовий виклик особи, у володінні якої знаходяться речі та документи. У такому випадку доцільно призначити клопотання до розгляду у строк, необхідний для отримання такою особою повістки про судовий виклик. Другий порядок застосовується, якщо стороною, яка звернулася з клопотанням, доведено наявність достатніх підстав вважати, що існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів. У такому випадку клопотання розглядається слідчим суддею, судом без виклику особи, у володінні якої вони знаходяться, й, враховуючи реальну загрозу зміни або знищення речей і документів, має бути розглянуте невідкладно [3, с. 238].

У Листі Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 5 квітня 2013 р. № 223-559/0/4-13 «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження» зазначається, що клопотання про тимчасовий доступ до речей та документів повинні почати розглядатися не пізніше трьох днів із дня надходження їх до суду [4].

Із цього приводу погоджуємося з О. Подковським, який зазначає, що триденний строк, який встановлюється Вищим спеціалізованим судом для початку розгляду клопотання вбачається недостатнім, а оптимальним, з урахуванням у тому числі й часу на направлення та отримання особою повістки про судовий виклик, є п'ятиденний строк для початку розгляду клопотання [5, с. 62]. Адже дійсно КПК України зобов'язує слідчого суддю (суд) здійснити судовий виклик особи, у володінні якої знаходяться речі і документи, тимчасовий доступ до яких планується отримати для участі у розгляді відповідного клопотання, за винятком випадків, коли існує реальна загроза зміни або знищення речей і документів (ч. 1, 2 ст. 163 КПК), а отримати повістку про виклик особа має завчасно, за загальним правилом не пізніше ніж за три дні до дня, коли вона зобов'язана прибути за викликом (ч. 8 ст. 135 КПК). У разі ж реальної загрози зміни або знищення речей і документів клопотання має розглядатися слідчим суддею, судом без виклику особи, у володінні якої вони знаходяться, невідкладно.

Враховуючи положення ч. 1 ст. 165 КПК України, відповідно до якого право на тимчасовий доступ має лише особа, яка безпосередньо вказана у резолютивній частині ухвали, постає питання, чи може слідчий доручити виконання ухвали слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів працівникам оперативних підрозділів. У п. 17.2

Листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження» від 5 квітня 2013 р. № 223-558/0/4-13 вказано, що особа, яка зазначена в ухвалі слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів як володілець речей або документів, зобов'язана згідно з ч. 1 ст. 165 КПК України надати тимчасовий доступ до визначених в ухвалі речей або документів особі, вказаній у відповідній ухвалі слідчого судді, суду або ж особі, уповноваженій на здійснення тимчасового доступу) на підставі доручення слідчого. Відтак зі змісту Листа ВССУ випливає, що слідчий має відповідні повноваження надавати іншій особі доручення на здійснення тимчасового доступу до речей і документів. З цього приводу науковці зазначають, що положення вищевказаного Листа ВССУ суперечать КПК України й не можуть бути реалізовані на практиці [1, с. 32; 6, с. 242].

Ще один аспект окресленого питання, який не має одностайності як серед науковців, так і серед практичних працівників, це можливість здійснення тимчасового доступу до речей і документів працівником оперативного підрозділу, навіть якщо така особа безпосередньо вказана у резолютивній частині ухвали слідчого судді.

Аргументом проти такої можливості є, зокрема, те, що такий стан речей суперечитиме п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК України в тому, що оперативним підрозділам може бути доручено проведення виключно слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій. Згідно ж з п. 5 ч. 2 ст. 131 КПК України, тимчасовий доступ до речей і документів законодавцем віднесено до заходів забезпечення кримінального провадження, проведення яких покладено лише на слідчого.

Ми в свою чергу, дещо скептично відносимося до можливості слідчого доручити виконання ухвали слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів працівникам оперативних підрозділів, зважаючи на пряму вказівку закону про те, що право на тимчасовий доступ має лише особа, яка безпосередньо вказана у резолютивній частині ухвали слідчого судді, суду. В той же час, враховуючи це саме положення закону, вважаємо за можливе здійснення тимчасового доступу до речей і документів працівником оперативного підрозділу, якщо це є волевиявленням слідчого судді чи суду, шляхом зазначення цієї особи в резолютивній частині ухвали. Проти аргументів, які виключають таку можливість можна навести хоча б приклад здійснення такого заходу забезпечення кримінального провадження як привід, виконання якого може бути доручене відповідним оперативним підрозділам (ч. 1 ст. 143 КПК України).

Список бібліографічних посилань: 1. Глобенко Г. І. Тимчасовий доступ до речей і документів як захід забезпечення кримінального провадження // Процесуальні та криміналістичні аспекти досудового розслідування: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 14 квіт. 2016 р.) / МВС України, Одес. держ. ун-т внутр. справ. Одеса, 2016. С. 32–33. 2. Чернявський С. С., Фінагеев В. О. Проблеми тимчасового доступу до інформації, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 179–185. 3. Погорецький М. А., Коровайко О. І. Застосування тимчасового доступу до речей і документів у кримінальних провадженнях про злочини, учинені організованими злочинними угрупованнями. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2013. № 1. С. 234–241. 4. Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження: лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 5 квіт. 2013 р. № 223-559/0/4-13 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0558740-13> (дата звернення: 06.10.2017). 5. Подковський О. С. Тимчасовий доступ до речей і документів за новим КПК: проблеми і шляхи їх вирішення. *Слово Національної школи суддів України*. 2013. № 3. С. 58–63. 6. Абламський С. С. Особливості здійснення тимчасового доступу до електронних інформаційних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2017. № 2 (78). С. 239–245.

Одержано 08.10.2017